

Մ. Ս. ԳՈՐԲԱԶՈՎԻ հարցազրույցը

Կենտրոնական հեռուստատեսության և Հայաստանի հեռուստատեսության թղթակիցների հետ

Երևանից մեկնելուց առաջ ՄՍԿԿ կենտրոնի գլխավոր քարտուղար, ՄՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահ Մ. Ս. Գորբաչովը հարցազրույց ունեցավ կենտրոնական հեռուստատեսության և Հայաստանի հեռուստատեսության թղթակիցների հետ:

Հարց: Միխայիլ Սերգեևիչ, Դուք ի՞նչ համոզման եկաք ադետի շրջաններ կատարած ուղևորությունից:

Մ. Ս. Գորբաչով: Ծանր արհավիրք է... Պարզապես՝ ողբերգություն: Ես այնքան մարդիկ տեսա դժբախտության մեջ, մերձավորներից, ամբողջ ընտանիքներ կորցրած մարդիկ: Այն ամենը, ինչ տեսա այս երկու օրում, պարզապես ցնցեց ինձ:

Մարդկայնորեն դժվար է դրան դիմանալ, պարզապես անտանելի է: Եվ ես մեկ անգամ էլ եմ ուզում ղեկավարության անունից, իմ կողմից, մեր ամբողջ ժողովրդի կողմից ամենամեծ կարեկցանք արտահայտել ադպիսի փորձանքի մեջ ընկած ընտանիքներին, ամբողջ հայ ժողովրդին: Եվ անմիջապես ասել, նրանք արդեն զգացել են, որ մեր մարդիկ ամեն ինչ շատ մոտ են ընդունում իրենց սրտին: Ամբողջ երկիրն է նույնիսկ: Յուրաքանչյուրը պատրաստ է ամեն ինչ անել օգնության գալու համար:

Ծանր զգացումներ են, ես ուղղակի ցնցված եմ այն ամենից, ինչ տեսել եմ: Դե, մենք ահա այժմ եղանք 20 հազարանոց մի ոչ մեծ քաղաքում՝ Սպիտակում: Ամբողջությամբ ավերված է: Լեռնականը, դե, ցրեթե ամբողջովին է ավերված: Այս ամենը շատ ծանր է: Բայց ես այստեղ իմացա, թե ինչպես են ամենադժվարին, առաջին գիշերը, առաջին ժամերին, երբ Լեռնական քաղաքը կտրված էր, օդանավայանը՝ քարոքանդ, երկաթուղին այնու չէր աշխատում, խճուղին էլ էր քարոքանդ մեջ Երևանը՝ բժիշկները, բանվորները, շինարարները, երիտասարդությունը, ուսանողները, հատկապես բժշկական ֆակուլտետների, անմիջապես բոլորը մեկնեցին այնտեղ, որպեսզի օգնության հասնեն մարդկանց: Օղաչուները բացարձակ մթության մեջ էին վաշտեք կատարում, վերցնում ծանր վիրավորներին և տեղափոխում, այստեղ նրանց վիրահատում էին, կյանք փրկում: Եվ հիմա ես տեսնում եմ ամբողջ երկիրը այնպիսի խոր սրտացավությամբ, այնպիսի անկեղծությամբ է արձագանքում մեր այս ընդհանուր դժբախտությանը, և հպարտություն եմ զգում մեր բոլոր մարդկանց համար: Երեսուկում է դրան շատ բան կա

մեր ժողովուրդների մեջ ամփոփված, ինչպիսի հսկայական բարոյական ուժ ունեն նրանք:

Ես պետք է ասեմ, որ հանձնաժողովը՝ Ն. Ի. Ռիժկովի ղեկավարությամբ, Ն. Ն. Սյունկովի, Դ. Տ. Յագովի, ընկեր Ռիժկովի երեք տեղակալների, Հայաստանի հանրապետության ղեկավարության մասնակցությամբ արդեն մեծ աշխատանք է կատարել, բոլոր ճանապարհները բաց են: Հիմա տեխնիկան, ամբողջ օգնությունը, բոլոր ռեսուրսները գալիս են, ամեն ինչ կա: Այժմ վճռական նշանակություն կունենա գործի կազմակերպումը: Հարկավոր է նախ և առաջ օգնել ավելի արագ բացելու այս փլվածքները, որտեղ դեռ շատ ողջ մարդիկ կան: Զե որ ամեն օր այնտեղից մարդիկ են ազատում: Ես նրանցից մի քանիսի հետ հանդիպել եմ: Ռատի առաջին խնդիրը, որ առաջադրված է, առաջինը, որ արվում է, դեռ ողջ մարդկանց փրկելն է: Նրանց, ովքեր զոհվել են, նույնպես հարկավոր է մարդավայել հանել, հրաժեշտ տալ: Զե որ դա հասկանալի է:

Այժմ, ժամը 8-ի կողմերը այստեղ կլինի 700 ամբարձիչ, էլի մեկ օր հետո կլինի 900 ամբարձիչ, այս ամենը մասնատելու համար:

Այժմ ամեն ինչ արդեն գործարար փուլ է թևակոխել: Աշխատում են օր ու գիշեր: Վերականգնվում է էներգամատակարարումը, ջուր է քաշվում, հարկավոր է տաքացնել այն տները, որ մնացել են: Այժմ 300 հազար բնակչության համար տաք վրաններ են բերվել, որպեսզի առայժմ տեղավորեն մարդկանց: Իհարկե, հարկավոր է հատկապես հոգ տանել երեխաների մասին, կանանց մասին: Դրա համար էլ այստեղ, Հայաստանում, Վրաստանում, Ստալինոպոլի երկրամասում, Կուրանում տասնյակ հազարավոր տեղեր են այժմ ազատված պանսիոնատներում, առողջարաններում, և նրանց սպասում են այնտեղ: Եվ արդեն այժմ ըսկըսել են Լեռնականից ու Սպիտակից ուղարկել: Նրանք մեկնում են դասարաններով, ուսուցիչների, մայրերի հետ: Այնտեղ, որտեղ հարկավոր է օգնել երեխաներին փրկելու համար:

Հարց: Ես կարծում եմ, Միխայիլ Սերգեևիչ, հարկավոր է, որ օգնության ահա այս հորդառատ գեղը մի տեսակ բարակ առունների նման ճյուղավորվի և հասնի յուրաքանչյուրին:

Մ. Ս. Գորբաչով: Այո: Դուք ճիշտ եք, երեկ մենք այդ հարցը հատուկ քննարկեցինք: Որքան բան է ուղարկվել այստեղ, ինչ որում շատերը, ա-

ռանց հարցնելու, ուղարկում են անհրաժեշտ բեռներ, դեղորայք, պարենամթերք, տաք հագուստ՝ այնպիսի չափերով է ամեն ինչ գալիս, որ այժմ ընդունակ չեն անգամ այդ ամեն ընդունել: Պայմանավորվեցինք, որ շտաբը հատուկ պետք է կապվի հանրապետությունների հետ, որպեսզի ներքանք նախապես համաձայնեցնեն: Դե, այժմ պարենամթերք այստեղ կա, հաց թրխում են, ջրով ապահովված են, վրաններով էլ: Բուժօգնությունը շարունակվում է:

Ես պետք է ասեմ, գուցե ևս առավել հմտորեն գործել են բժիշկները՝ մինիստր Զագովի գլխավորությամբ: Կազմակերպվածությունն ավելի ու ավելի է մեծանում: Այս շրջանները փակել են, որովհետև ժողովուրդը շատ է, և հասկանալի պատճառներով: Մերձավորները, հարազատներն էին այստեղ գալիս, իսկ դա խանգարում էր աշխատանքների ծավալմանը: Այժմ ամեն ինչ ձեռքներն են վերցրել: Ես կարծում եմ, այժմ ավելի մեծ կարգունական կա, և արդյունքներն ավելի արագ կերևան: Իհարկե, մարդկանց հետաքրքրում է քաղաքների հետագա ճակատագիրը: Այս հարցը կշտադատվել է ու քննարկվել: Իհարկե, մենք պետք է վերածնենք այդ քաղաքները: Եվ դա ես երկրի ղեկավարության անունից արդեն ասել եմ մարդկանց՝ բոլոր քաղաքներում, որ նրանք իմանան: Դա նրանց վաղընջական հողն է, այստեղ արմատներն են, այստեղ ապրել են բոլոր սերունդները: Եվ մեզ հասկանալի է, որ մարդիկ պետք է դրա պատասխանատանային: Ի դեպ, Ն. Ի. Ռիժկովը երկու օր առաջ այստեղ էր հրավիրել բոլոր հանրապետությունների ներկայացուցիչներին, և նրանք պարտավորվել են, ընդ որում դա ներքանք առաջարկությունն է, երկու տարում ամեն ինչ վերականգնել: Թե քաղաքները, թե ավանները, թե ձեռնարկությունները, չէ որ դրանք էլ են ավերված: Ամեն ինչ վերականգնել, որպեսզի մարդիկ կարողանան նորից վերադառնալ բնականոց կյանքի:

Իհարկե, մի բան, որ չես վերադարձնի, դա մարդկանց կորված կյանքն է: Ծատ ափսոս, ափսոս մարդիկ, բայց փորձության ժամին ես հայ ժողովրդին տեսա արիական: Թե լաց, թե արցունքներ, թե պահանջներ՝ այս ամենը չէր ջնջում այն, ինչ մենք տեսնում էինք. ինչպես էին մարդիկ անձնվիրաբար, ոչնչի առջև կանգ չառնելով, չսպասելով մինչև ամեն ինչ կազմակերպվի, ինչպես հարկն է, գործում էին, օգտագործում ձեռքի տակ եղած ամեն ինչ, որպեսզի օգնության հասնեն:

Հարց: Մենք հարևան գյուղերում ու քաղաքներում այսպիսի տեսարաններ նկատեցինք. մարդիկ հաց էին թրխում, դարսում իրենց սեփական մեքենաները, բեռնախցերը, բերում, բացում էին բեռնախցերն ու բաժանում:

Մ. Ս. Գորբաչով: Ընդհատ է: Ես էլ եմ դա տեսել: Հենց մեքենաներից բաժանում էին տաք բոթոններ, լավաշներ: Մի խոսքով, մենք մեկ անգամ ևս տեսանք, թե ինչ հսկայական հոգևոր պաշար ունի այս ժողովուրդը:

Հարց: Միխայիլ Սերգեևիչ, ես ահա իրոք իմ կյանքում նման տատապանքների հագարերորդ մասն էլ չեմ տեսել, ինչպիսիք տեսա այստեղ երեք օրում:

Մ. Ս. Գորբաչով: Ես ոչ մի նման բան չեմ տեսել: Եվ

՝զոռո՞ զևզիցո՞ ոչո՞ռոմե՞ռո՞ ինձ համար անգամ դժվար է ձեզ հետ զրուցել:

Հարց: Իսկ երեկ այստեղ, Երևանում, նորից հնչում է Լեռնային Ղարաբաղի լուզումը, ներք: Այս ի՞նչ կուրություն է չես հասկանում: Այստեղ իրոք հիշում ես բիրյական ճշմարտությունը, որ եթե կույս կույրին ուղեկցի, ապա երկուսըն էլ կընկնեն անդունդը: Զե որ այդ լուզումների հետևում լավ բան չի թաքնված: Ու նորից նոր դժբախտություններ:

Մ. Ս. Գորբաչով: Ասես ազնվորեն: Ես երեկ ցնցված էի մի փաստից: Մենք գիշերը Լեռնականից վերադառնալիս էինք Հայաստանի կոմկուսի կենտրոնական կոմիտե, որպեսզի զբաղվեինք գործնական

(Շարունակությունը՝ 2-րդ կում)

Մ. Ս. ԳՈՐԲԱԶՈՎԻ Ինտերգազրույցը

Կենտրոնական հեռուստատեսության և Հայաստանի հեռուստատեսության թղթակիցների հետ

(Սկիզբը՝ 1-ին կտու)

Ինտերգազրույցի քննարկմամբ, թե ինչպես ընդլայնել մարդկանց փրկության, տեղավորման աշխատանքների մասշտաբը, ինչպես գործնական հարցերը լուծելու և այդ դժբախտությունից ազատվելու համար: Փոփոցում կանգնած էին Հայաստանի բնակիչները: Ես մի տեղ կանգ առա: Լավ գրույց էր տեղի ունենում: Մարդիկ բոլորը շատ տագնապած էին: Յավով էին դա ընդունում: Ես նրանց ասացի, որ պարզապես ցնցված եմ տեսածիցս, ինչ փորձանք է եկել մարդկանց գլխին: Եվ հանկարծ հենց այստեղ, Երևանում, ինձ հարց են տալիս, իսկ ինչպիսին կլինեն հարաբերությունները, մենք ինչպես երկխոսություն կհաստատենք ոչ պաշտոնական կազմակերպությունների հետ: Ու նորից Ղարաբաղի թեման: Ես, գիտե՛ք ինչ, գուցե անգամ խիստ, բայց ասացի այն ամենը, ինչ ժամանակում: Եվ առաջին հերթին ասացի՝ կանգ առեք: Տեսեք, թե ինչ փորձանք է եկել և աղբյուրները ինչպե՞ս են հարցնում, և հայերի զբոսը, որ են նրանց հրում, որ են հասել, արյուն է թափվում: Այժմ այնպիսի դժբախտություն է, որ ամբողջ երկիրը, ամբողջ աշխարհն է տագնապած ներս համար, ինչ տեղի է ունեցել Հայաստանում, ինչ պատահել է հայ ժողովրդի հետ: Իսկ այստեղ մարդը Հայաստանի մայրաքաղաքում հարցնում է, թե ինչպես ենք երկխոսություն հաստատելու ոչ պաշտոնական կազմակերպությունների հետ: Այդ ինչ աստիճանի մարդը պետք է բարոյագուրկ լինի:

Ես այսօր Կիրովականում այդ մասին ուղղակի ասացի աշխատավորներին, և նրանք համաձայնեցին դրան և խընդրում էին: Միխայիլ Սերգենիչ, պետք է այդ ամենը կանգնեցնել:

Ես կարծում եմ, որ Ղարաբաղի պրոբլեմը որպես այդպիսին կա, նա արմատներ ունի, և նա սրվեց այն պատճառով, որ նրա բնակչության նրկատմամբ ինչ-որ փոշուր անողորմաբանական ցեղասպանական քաղաքական գործողությունները վերաբերվել էր սխալ, ոչ լեգիտիմ ավան

դույթների ոգով՝ իսկ երբեմն էլ պարզապես ոչ մարդկայնորեն: Եվ դա վիրավորել էր մարդկանց: Սա մենք դատապարտում ենք: Հենց դրա համար էլ մենք օգնության եկանք, որոշում ընդունեցինք, որ օգնենք սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը: Ես մի փոքր մարզի համար հատկացրինք 500 միլիոն, որպեսզի այն բարեկարգեն, որպեսզի վերացնեն մարդկանց բոլոր պրոբլեմները, կենսապայմաններ ստեղծեն, լուծեն մշակույթի, մայրենի լեզվի զարգացման, դասավանդման հարցերը, նորմալ կապեր հաստատվեն Հայաստանի հետ: Այս ամենը բնական է, այս ամենը հասկանալի է, և այդպես էլ պետք է լինի: Եվ այդպես էլ հարկավոր է գործել, դա պետք է պահպան լուծել: Բայց ապելին, կուտակվել են բազում պրոբլեմներ: Վերջերս ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նստաշրջանից հետո ղեկավար ընկերների հետ միասին հրավիրեցի նաև թե մեկ, թե մյուս կողմի կենտրոնի անդամներին և դեպուտատներին:

Նստել ու խոսում էինք: Մի հարյուր մարդ կլինեինք: Ես ուղղակի ասացի. գիտե՛ք ինչ, արդեն անդունդի եզրին եք: Այսուհետև մի քայլ էլ և՛ անդունդն է: Իսկ այդ մարդիկ ապրում են կողք կողքի, երկու ժողովուրդներն ապրել են դարերով և պետք է ապրեն: Այսուհետև նրանք ինչպե՞ս կարող են ապրել, որևէ մեկը այդ մասին մտածում է: Դեռան համաձայնեցին՝ որ այսուհետև արդեն իրոք անդունդ է: Եվ խոսակցությունը գնաց դրա ընթացումով: Մենք պայմանավորվեցինք՝ թող թե մեկը և թե մյուսը մտածեն՝ ինչպես ինչ-որ ժամանակով հանգստացնեն լեռնային Ղարաբաղը:

Բայց ահա այժմ այս իրավիճակը մեզ փոքր-ինչ շեղում է հունից:

Նշանակում է կա այդ պրոբլեմը: Բայց գիտե՛ք, այժմ Ղարաբաղի թեման օգտագործում են անազնիվ մարդիկ, քաղաքական դեմագոգները, արկածախնդիրները, ավելին, կաշառակեր հանրությունը: Նրանք հո տեսնում են. վերակառուցում է տեղի ունե-

նում, նա հասնում է Հայաստան ու Ադրբեջան, փոխվում է դեկավարությունը, այն վերակառուցողական դիրքորոշում է գրավում: Իսկ դա նշանակում է՝ մոտենում է այն բանին, որ հարված հասցնի այդ ամբողջ հանրությանը: Այդ ամբողջ մակարտոնող հանրությանը, որը ձեռքերում է պահում ժողովրդին, ահաբեկում: Այդտեղ ստեղծել են սև բանկոնավորներ, սպիտակ բանկոնավորներ, մորուքավորներ՝ թե Ադրբեջանում, թե Հայաստանում: Ընշում են գործադրում դեպուտատների վրա, ճնշում են գործադրում կառավարության վրա:

Բայց հրապարակ են անում Ղարաբաղի լուրերը: Ադրբեջանի կողմից հնչում են լուրերը՝ կմեռնենք, բայց Ղարաբաղը չենք տա, այստեղից՝ կմեռնենք, բայց Ղարաբաղը կվերցնենք: Ղարաբաղը նրանց վաղուց պետք էլ չի, և երբեք էլ այն նրանց չի հուզել: Նրանք պայքարում են հանուն իշխանության, նրանց հարկավոր է պահպանել իշխանությունը: Բոլոր գործաժույցները, բոլոր գող-ավազակները, որոնք նստած են բանվոր դասակարգի, գյուղացիության և աշխատավոր մշտավորականության վրա: Ահա թե ինչի մասին է խոսքը:

Ես այդ մասին ասացի բոլորին լեռնականում և Կիրովականում: Եվ մարդիկ պաշտպանում են. ճիշտ է: Իսկ նրանք ամենից լավ գիտեն, որ դա հենց այդպես է: Ահա թե ինչի մասին է խոսքը: Իսկ լեզվի համար, իրենց ժողովրդի համար ցավի սուրբ ըզգացումը ահա այդպիսի տարրերն են օգտագործում թե Ադրբեջանում, թե այստեղ: Եվ արտասահմանում էլ են նրանք միմյանց դեմ լարել երկու ժողովուրդներին: Մարդիկ, երբ նրանց հետ զրուցում ես, ուղղակի ասում են. Միխայիլ Սերգենիչ, չէ որ մենք ապրում ենք դարեր շարունակ, մեր ընտանիքներն ընդհանուր են:

Կենտրոնում այն գրույցից հետո ես մոտեցա մի խումբ դեպուտատների, ի դեպ՝ Հայաստանից: Տեսնում եմ դառնացած են, շարքային մարդիկ են՝ բանվորներ, գյուղացիներ: Մոտեցա, ասում եմ՝ ես ա-

ռանձնապես ցավում եմ ձեզ համար, դուք ապրումների մեջ եք: Այո, ասում են, Միխայիլ Սերգենիչ: Արդեն նույնիսկ մարդ ուզում է դեպուտատի տոմսն էլ վախր դնի: Բայց օգնեցեք մեզ այդ ամենի դեմն առնելու: Իսկ գյուղացին ասում է. Միխայիլ Սերգենիչ, ախր մենք ապրում ենք դարեդար, մենք պրոբլեմներ չունենք, այդ ոմանք ինչ-որ տեղ ինչ-որ բան չեն կարողանում կիսել: Հասկանո՞ւմ եք, բանն ինչ է: Ահա թե ինչի մասին է խոսքը:

Ես կարծում եմ, նրանք չեն խուսափի պատասխանատվությունից: Մենք արդեն ձեռնամուխ ենք եղել այդ գործին, այն կհասցնենք մինչև վերջ, և երկու հանրապետությունների աշխատավորների հետ միասին կարգուկանոն կհաստատենք: Իսկ Ղարաբաղի պրոբլեմը կգրավի իր տեղը, որպիսին այն պետք է լինի: Մարդիկ պետք է ապրեն այս հողի վրա, որտեղ ապրել են դարերով: Ահա մի գիտնական ապացուցում է, թե Ղարաբաղում հայ ազգի արմատներն են, մի ուրիշ գիտնական էլ ոչ պակաս հաջողությամբ ապացուցում է, թե ադրբեջանական ազգի արմատներն են: Նկատի առեք, որ բոլորը հենվում են փաստերի, պատմական փաստաթղթերի վրա: Ի՞նչ է սա վկայում: Եվ ես այդ գիտնականներին ասում եմ. դա վկայում է, որ այդ երկու ժողովուրդները միշտ էլ ապրել են այստեղ, նրանց միջև ամեն ինչ միահյուսված է, ընդհանուր են նրանց ուսուցիչներն ու աշակերտները: Եստ երգեր, ընտանիքներ ընդհանուր են, ինտերնացիոնալ: Ախր ինչպե՞ս կարելի է մարդկանց հետ այդպես վարվել:

Նրանք քաղաքական արկածախնդիրներ են, և նրանց պետք է այդպես նշավակել, մարդիկ դա պետք է իմանան: Բայց տեսե՛ք, թե նրանք հիմա ինչ են անում: Ժողովուրդն այսպիսի վիշտ է ապրում, իսկ նրանք վախեցնում են, թե երկրաշարժը կշարունակվի, թե այն կարող է հանգեցնել ինչի ասես, և թե մենք գործում ենք անպատասխանատու կերպով: Մենք այս-

տեղ հրավիրեցինք ՍՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի հինգ գիտնականի: Հարցնում ենք. դուք այդպիսի տվյալներ ունե՞ք: Գիտական տվյալներ չկան: Իսկ բանվորներն ամենուրեք ինձ հարցնում են: Ես ասում եմ. գիտե՛ք, չկա այնպիսի կենտրոն, համեմայն դեպս ես չգիտեմ, որն այսօր ասեր՝ երկրաշարժ կլինի, թե չի լինի: Ահա այսպիսի դատողություններ են արվում: Կամ մի ցավոտ թեմա՝ երեխաները, կանայք: Նրանք հիմա լուրեր են տարածում, թե ուզում են Ռուսաստան տանել երեխաներին և նրանց չվերադարձնել Հայաստան, կտրել ժողովրդից, թե հայերին այժմ կվերաբնակեցնեն Միքիբով: Լսեցե՛ք, բայց վայել է հիմա այսպիսի բաներով զբաղվել:

Ուրեմն ի՞նչ բարոյականության տեր են այս մարդիկ, հարցնում եմ ես: Մարդիկ պետք է իմանան, թե դա ինչ հանրություն է, որը քողարկվելով ժողովրդի, ազգի նկատմամբ մտահոգություններով, այնինչ ահա թե ինչով է զբաղվում: Դա իշխանության ձգտող հանրություն է: Եվ դրա դեմն հարկավոր է առնել՝ օգտագործելով մեր թե քաղաքական, թե վարչական ամբողջ ուժը:

Աստված նրանց հետ: Միևնույն է, նրանք չեն որոշելու այս հողի բախտը, իսկ մարդիկ, և ես ուզում եմ կենտրոնական կոմիտեի, կառավարության անունից, ողջ սովետական ժողովրդի անունից հայ ժողովրդին հավաստիացնել, որ իրենք պետք է և կարող են այս դժվարին պահին, փոփոխությունների ժամին օգնություն և աջակցություն ակնկալել: Մենք ամեն ինչ կանենք, որ այս դժբախտությունից դուրս գաք էլ ավելի ամրապնդված ու համախմբված: Ես մեկնում եմ, բայց մնում է Ն. Ի. Ռիժկովի գլխավորած հանձնաժողովը, մնում են ընկեր Ալյունկովը, ընկեր Յազովը, մնում են ՍՍՀՄ Միջխոսքների խորհրդի նախագահի երեք տեղակալները և նրանք կշարունակեն այդ աշխատանքը վարել այնպես, ինչպես մենք այժմ այն ծավալել ենք:

(ՏԱՍՍ)